

Faglighed og skriftlighed

Det er en udokumenteret fordom at danske unge bliver stadig dårligere til at skrive. Hvad der er iøjnespringende sandt, er imidlertid, at stadig flere danske unge skal leve op til stadig højere krav om skriftlig kompetence. Det er vitalt, at skriftlighed og skrivedidaktik bliver prioriteret på alle uddannelsesniveauer. I de gymnasiale uddannelser er der nok at tage fat på, som det ses af den aktuelle evaluering Ny skriftlighed? På IFPR er skriveforskning et prioriteret indsatsområde, og vi har netop igangsat forskningsprojektet Faglighed og skriftlighed.

AF ELLEN KROGH

Det er en udbredt fordom, at danske børn og unge bliver stadig dårligere til at skrive. Det er der ingen forskningsmæssig dokumentation af. Sandheden er snarere, at flere og flere unge skal lære at skrive på højere niveauer end før, og at skrivekompetence i dag kræver beherskelse af et spektrum af udtryksformer og medier, som vi ikke har kendt før.

Forskningen dokumenterer, at skriftlig kommunikation er en nøglekompetence i dagens samfund, og at der er et kolossalt behov for vidensudvikling på feltet. Årlige nordiske konferencer demonstrerer bredden og dybden i de udfordringer som unge mennesker skal kunne leve op til.

Der skrives mere end nogensinde før, både fagligt og privat, i uddannelse og arbejdsliv.

Skriftens potentialer for at lagre, sortere, vurdere og videreudvikle kundskab betyder, at skrivning må ses som en vigtig kundskabs- og innovationsstrategi. Skrivning er blevet vigtig i alle fag og i de allerfleste arbejdsituationer. Denne udvikling hænger sammen med udviklingen i informations- og kommunikationsteknologierne; den er kommet hurtigt, og intet tyder på at den standser her.

I Danmark har gymnasireformen i 2005 taget fat i denne udfordring. Intentionerne i reformen er at styrke det skriftlige arbejde ved at udvide registeret for skriftlighed og ved at udvide ansvaret for elevernes skrivekompetence til alle fag. Den aktuelle evaluering *Ny skriftlighed?* viser imidlertid, at intentionen ikke er tilstrækkeligt forpligtende formuleret i styredokumenterne, at skolerne kun i lille grad har taget udfordringen op, og at der i helt eminent grad mangler en systematisk efteruddannelsesindsats på området.

Hvad er ny skriftlighed?

Betegnelsen *ny skriftlighed* er i sig selv et evalueringresultat. Det viste sig hurtigt, at reformens intention med det skriftlige arbejde var stort set ukendt blandt lærerne og heller ikke lige synligt i alle læreplaner. Derfor måtte evalueringsgruppen fortolke reformens projekt og finde en betegnelse for det.

Det nye er for det første, at ansvaret for elevernes udvikling af skrivekompetence ikke længere alene ligger i danskfaget, men at alle fag har et medansvar, og for det andet at skoleledelsen er

forpligtet på, at eleverne får rammer for at udvikle skrivekompetence som en del af studiekompetencen. Skriftligt arbejde omtales ikke længere kun i læreplanerne, men også på bekendtgørelsesniveau, hvor der udstikkes overordnede bestemmelser for det skriftlige arbejde.

I 'ny skriftlighed' ligger, at to vinkler på det skriftlige arbejde fastholdes i et samlende perspektiv, nemlig bekendtgørelsens *elevvinkel* med fokus på elevens udvikling af skrivekompetence som led i studiekompetencen, og læreplanernes *fagvinkel* med fokus på anvendelse af skriftlighed som led i tilegnelsen af faglig viden og kompetence. Ny skriftlighed hænger uløseligt sammen med faglighed.

Ny skriftlighed i bekendtgørelserne

Bekendtgørelserne i de fire uddannelser har enslydende paragraffer om det skriftlige arbejde. Her står, at det skriftlige arbejde skal tilgodese fire formål: det skal fungere som værktøj for *faglig tænkning og læring*, for bevaring og *dokumentation af kundskab*, for *formidling* og for *evaluering*.

Når skrivning skal fungere som værktøj for tænkning og læring, betyder det, at fagene skal inddrage skrivning til fx at udforske og reflektere over faglige spørgsmål, også selv om de ikke er tildelt elevtid. I det hele taget udfordrer bekendtgørelsesteksten forestillingen om, at skriftligt arbejde primært er øvelser i eksamensopgaver.

Skriftlighed forstås i en udvidet betydning, som produktivt arbejde i kombinationer af udtryksformer og medier. Det lægges ydermere vægt på, at eleverne evalueres på varierede måder, og at der anvendes formativ, læringsstøttende evaluering (se også Torben Spanget Christensens artikel).

Evalueringen anbefaler ministeriet at gennemføre et serviceeftersyn af bekendtgørelser og læreplaner for at tydeliggøre intentionen og sikre, at den indgår i alle læreplaner. Man må antage at det indgår i de justeringer af læreplanerne som finder sted i dette efterår. Også lærere og skoler anbefales at tage fat i det skriftlige arbejde som et udviklings- og kvalitetssikringsprojekt.

Hvad betyder 'ny skriftlighed' i praksis? Vores analyse peger på, at det betyder, at man som lærer mere eksplicit og direkte skal støtte eleverne i at få udbytte af at skrive i mange fag og i

tværgående sammenhænge. Fokus skal selvfølgelig primært være på skrivning i faget, men i et reflekteret lys. Elever, der får systematisk træning i den faglige skrivning sammen med indsigt

Ellen Krogh



Ellen Krogh, professor i fagdidaktik med særligt henblik på danskfagets didaktik, forskningsleder af forskningsprogrammet Fag og didaktik.

Ellen Krogh leder forskningsprojektet *Faglighed og skriftlighed*. Tidligere forskning i danskfagets didaktik med fokus på den skriftlige dimension og i portfolioevaluering som skrivedidaktisk medium.

Projektleder af evalueringen *Ny skriftlighed?* og af forsknings- og udviklingsprojektet *Videnskabsretorik og skrivedidaktik*, begge finansieret af Undervisningsministeriet.

i *hvorfor*, der skrives, som der gør i faget, indføres dels i den faglige diskurs, og dels får de et grundlag for at se og reflektere over forskelligheder mellem fag og videnskaber. Et svensk forskningsprojekt ledet af professor Caroline Liberg viser, at metarefleksioner styrker elevernes

Henvisninger

Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning.

www.skrivesenteret.no

Jensen, L. Becker (2004). *Fra patos til logos. Videnskabsretorik for begyndere*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Krogh, E. (2007). *En ekstra chance. Portfolioevaluering i dansk*. Gymnasiepædagogik 2007

Liberg, C. (2007). Textkulturer och skrivkompetenser i olika ämnen – likheter och olikheter.

Matre, S. & Hoel, T.L. (red.). *Skrive for nåtid og framtid I*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Skruvedidaktisk litteratur:

Det norske Skriv-projekt udgav i 2008 sin første bog, Lorentzen & Smidt. *A skrive i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget. To artikler heri kan anbefales som skruvedidaktisk inspiration:

Caroline Liberg: Skrivende i olika ämnen – lärares textkompetens. Liberg udfolder i artiklen de elementer af skruvedidaktisk viden og kompetence som hun mener at lærere der skal undervise i skriftlighed på tværs af fag, må besidde.

Torlaug Hoel: Uprøvande skrivning i læringsprocessen.

Hoel demonstrerer i artiklen potentialerne i uformel, udforskende skrivning.

www.skrivning.no/

Der findes en del dansk litteratur om skrivning og skruvedidaktik. Her kan anbefales:

Eva Heltberg & Christian Kock (red.) (2. udgave 1999). *Skrivehåndbogen*. København: Gyldendal.

Bogen gennemgår i den første del skriveprocessen, anden del er en alfabetisk opslagsdel, og i tredje del beskrives kravene til det skriftlige arbejde i gymnasiets fag.

'tekstbevægelighed', dvs. deres evne til at bevæge sig i tekster og sætte tekster i bevægelse, og dermed deres udvikling til kompetente skrivere. Det understøttes også af mit studie i danskundervisning med portfoliodidaktik fra 2007. Meget tyder desuden på, at metarefleksioner giver et grundlag for den kritiske og innovative refleksion over fag og faglighed, som er et dannelsesmål i gymnasieuddannelserne.

Videnskabsretorik og skruvedidaktik

Det krav om et dobbeltblik, der ligger i reformens ny skriftlighed, var udgangspunktet for forsknings- og udviklingsprojektet *Videnskabsretorik og skruvedidaktik*, som netop er afsluttet. Hvordan skrives der i de andre fag, og hvilke perspektiver rejser det for skriftligheden i mine fag og på tværs af fag, var de spørgsmål som styrede projektet.

Syv lærere på Kongsholm og Avedøre gymnasier mødtes gennem et år for under ledelse af undertegnede at undersøge den skriftlige praksis i deltagerenes fagrække. Formålet var at udvikle videnskabens skriftlige diskurser og undervisningspraksis. Deltagerne præsenterede på skift deres fags skriftlige rammer og deres skriveundervisning og fremlagde eksempler på rettede elevtekster. Hver af deltagerne gennemførte sideløbende et skruvedidaktisk udviklingsprojekt i deres fag.

Videnskabsretorik og skruvedidaktik udpeger to spor, som samler sig i skrivningen i gymnasiet. Det ene spor er den skriftlige praksis i videnskabsfagene. Videnskab og retorik er to sider af samme sag, skriver Leif Becker Jensen i sin bog om videnskabsretorik fra 2004. Han definerer videnskabelig retorik som bestemte videnskabelige normer for, hvordan man undersøger virkeligheden, og hvordan man kommunikerer om den. I skrivningen i gymnasiet er det disse normer der i vid udstrækning er forbilleder for fagenes opgavegenrer. De måder, der skrives på i fagene, repræsenterer bestemte måder at undersøge virkeligheden og kommunikere om den på. Refleksion over faggenrernes videnskabsretoriske baggrund giver derfor indsigt i den faglige mening med fagenes skriftlige praksis.

Det andet spor er skruvedidaktisk forskning og praksis. Der findes i dag en omfattende viden om skrivningens mange former, funktioner og formål og en rigdom af skruvedidaktiske værktøjer, der kan understøtte skriveprocesser og faglig læring. Den viden og de værktøjer er ikke lige velkendt i alle gymnasiets fag, og det må antages at der er forskel på hvilke skruvedidaktiske værktøjer, der er relevante i forskellige fag. Projektet sigtede på at dele skruvedidaktisk

Meget tyder desuden på at metarefleksioner giver et grundlag for den kritiske og innovative refleksion over fag og faglighed som er et dannelsesmål i gymnasieuddannelserne.

viden og erfaringer, og i rapporten kan man læse både om deltagererfaringer og om skruvedidaktiske perspektiver i nyere skriveforskning. Derudover kan man følge deltagerenes reflekterede udvikling og gennemførelse af *fagrelevante skruvedidaktiske udviklingsprojekter*.

Rapporten viser, at der er et stort behov for samarbejde om det skriftlige arbejde og mange uudnyttede didaktiske udviklingsmuligheder. Begge rapporter synliggør desuden, at gymnasieskolerne har en stor opgave for sig, som der ikke uden videre findes færdige modeller for. Der er brug for forskning, der kan understøtte det skriftlige projekt i gymnasiet – og for så vidt også i et bredere perspektiv.

Forskning i Faglighed og skriftlighed

Skriveforskning er et fagdidaktisk satsningsområde på IFPR. I forskergruppen *Faglighed og skriftlighed* har vi netop igangsat et pilotprojekt i tre 9. klasser forskellige steder i landet.

Vi er i netværksforbindelse med nordisk og international skriveforskning og særligt med vores norske søsterprojekt, *Skriv*, i Trondheim hvor 22 forskere på tværs af fag under ledelse af professor Jon Smidt undersøger faglig skrivning fra børnehaveklassen til 1.g. Deres projekt er, som vores, at kaste lys over, hvordan der skrives i fagene, og hvilke behov der er for udvikling af skrivekompetence hos lærerne. Skriveforskningen har høj prioritet i Norge, hvor der netop er oprettet et nationalt center for skriveopplæring og skriveforskning i Trondheim.

Gennem det kommende år vil vi i projekt Faglighed og skriftlighed observere, interviewe elever og lærere og indsamle skriftlige arbejder i de tre klasser. Formålet er at undersøge, hvad, hvordan og hvorfor der skrives i de forskellige fag. Hvordan lærer eleverne sig fag gennem skrivning, og hvordan lærer de sig skrivning i fagene? Et grundlæggende spørgsmål er, i hvilket omfang elever skriver for at lære og udvikle viden, og i hvilket omfang de skriver for at dokumentere, at de *har lært*. Den balance er formentlig ret afgørende for, om de bliver selvstændige og innovative skrivere.

Skrivning forstår vi i udvidet forstand, som alle produktive aktiviteter, der involverer prosatekst. De elektroniske medier udfordrer forestillingen om skriftlighed som blot ord på papir, og det er en vigtig del af projektet at

Planen er således at pilotprojektet følges op af et større gymnasialt forskningsprojekt der kan bidrage til at kvalificere skriveundervisningen og styrke elevernes forudsætninger for at agere i en verden der er gen-nemnsyret af skriftlighed.

undersøge, hvad dette betyder for elevernes skriveudvikling og for fagenes skriftlighedsformer.

Med undersøgelsen i 9. klasse får vi et grundlag for at studere overgangen mellem folkeskole og ungdomsuddannelser. Planen er således, at pilotprojektet følges op af et større gymnasialt forskningsprojekt, der kan bidrage til at kvalificere skriveundersvisningen og styrke elevernes forudsætninger for at agere i en verden der er gennemsyret af skriftlighed.

FAKTA

Aktuelle skriftlighedsprojekter på IFPR:

Projekt *Faglighed og skriftlighed 2009-2010*. Deltagere: Nikolaj Frydensbjerg Elf, Torben Spanget Christensen, Ellen Krogh, Anke Piekut.

Peter Hobel: *Almen studieforbereelse og innovativ kompetence*. Ph.d.-afhandling indleveret til det humanistiske fakultet august 2009.

Ane Qvortrup: *Portfolioen. Undersøgelse af portfolioen som læremiddel og metodik i de gymnasiale uddannelser*. Ph.d.-projekt, forventes afsluttet sommer 2010.

Anke Piekut: *Genrekompetencer og skriftlighed. En undersøgelse af genrebegrebets betydning for skriftligheden i de gymnasiale danskfag*. Ph.d.-projekt, forventes afsluttet 2011.

Ellen Krogh, Torben Spanget Christensen og Kirsten Hjermsted (2009). *Ny skriftlighed? Evaluering af det skriftlige arbejde efter gymnasireformen*.

Gymnasiepædagogik 73.

Ellen Krogh (red.) *Videnskabsretorik og skriveidaktik*. Artikler af Ellen Krogh, Marianne Dideriksen, Henrik Jensen, Mil'janne Juul Jensen, Rune Kristiansen, Dorthe Uldall, Anne Louise Vest, Agnes Witzke. Under udgivelse i skriftserien *Gymnasiepædagogik*.

Bestyrelsesformanden – rektors søde drøm eller værste mareridt?

Gymnasierne er gået fra politisk styring til markedsstyring. Gymnasiernes udvikling og udbud bliver i stigende grad bestemt af resultater og efterspørgsel. Det stiller store krav til rektor. Denne artikel sætter fokus på den nye ledelse af gymnasierne, hvor der i ledelsen skal gøres plads til en ny aktør - bestyrelsesformanden.

AF JEPPE KRAGELUND OG JØRGEN LASSEN

At ledelse i gymnasiet i dag er anderledes end for blot få år siden, kan alle, der befinder sig i gymnasiet, vel nikke genkendende til. Den traditionelle *primus-inter-pares*-leder, dvs. lederen der til forskel fra ofte mere professionelt uddannede ledere i erhvervslivet er udvalgt af egne rækker som den bedste blandt ligemænd, slår ikke længere til. Lederen, i denne sammenhæng rektor, skal nu forholde sig til nye begreber som "markedsorientering", "udlicitering", "kvalitetsudvikling", og en ny ledelsesfunktion som "strategisk ledelse" er flyttet ind i gymnasiet. Oven i købet har staten indført professionelle bestyrelser, som man kender det fra private virksomheder.

Dette er en konsekvens af en samfundsudvikling, der har medført, at styringen, og dermed fokus, i offentlige organisationer har flyttet sig. Gennem strukturreformen og selvejet er den flyttet fra politisk styring gennem love og regler i forhold til uddannelsens mål til markedsstyring. Det betyder, at gymnasiernes udvikling og udbud i stigende grad styres af resultater og efterspørgsel.

Det stiller nye krav til rektor, og denne artikel sætter fokus på den nye ledelse af gymnasierne, som har betydelige konsekvenser for rektor og for det man kan kalde ledelsesrummet i gymnasiet i dag

Ledelsesrummet

I ledelsesrummet på et gymnasium befinder rektor sig sammen med vicedirektør og uddannelsesledere. Det er det rum, hvor medlemmerne agerer eller reagerer i forhold til omverdenen. Her ligger det overordnede ansvar for de administrative, økonomiske, personalemæssige, pædagogiske og i sidste ende strategiske beslutninger, som har betydning for skolens drift, profil og udvikling. I dette rum er en ny aktør kommet til – nemlig bestyrelsesformanden.

De nye bestyrelser har beslutningskompetence vedrørende fastlæggelse af fx studieretninger,

økonomi, udviklingsstrategi, og det er bestyrelsen, som ansætter, og som kan afskedige rektor. I det daglige er det måske ikke noget, som den enkelte lærer oplever tæt på eget arbejde. Men det er tæt på rektor, og det har betydning for hans eller hendes ledelsesrum og mulighed for at agere. Dermed får det betydning for alle på skolen.

Vores undersøgelse

I vores masterafhandling (se faktaboks) ønskede vi at undersøge, hvilken betydning dette har for rektors magt i forhold til de beslutninger, der træffes, og for den kurs, som sættes for skolen fremover. Vi satte fokus på, hvordan bestyrelsesformand og rektor tolker dette, og hvordan det påvirker den enkelte skole.

Vores undersøgelse bestod af interviews med tre rektorer og bestyrelsesformænd fra tre skoler. Bestyrelsesformændene havde forskellig bag-

grund, to kom fra uddannelsesverdenen og den tredje fra den private sektor. I vores analyse tog vi udgangspunkt i tre perspektiver: først et kulturteoretisk perspektiv, hvor vi ved hjælp af

(...) en ny ledelsesfunktion som "strategisk ledelse" er flyttet ind i gymnasiet.

Schein (1994) og Jo Hatch (2006) så på, om gymnasiets organisationskultur havde ændret sig. Dernæst et beslutningsteoretisk perspektiv, hvor vi bl.a. støttede os til Nygård (2007) og så på, hvordan beslutninger bliver til og føres ud i livet, og om der var sket ændringer. Og endelig et magtperspektiv, hvor vi ved hjælp af Mik-Meyer (2007) så på, om magtstrukturen havde ændret sig.

Den nye ledelsesaktør

Gennem interviewene så vi meget tydeligt, at rektorernes ledelsesrum var blevet mere komplekst, og at rummet var udsat for pres fra bestyrelsesformanden. De tre formænd ønskede dels, at gymnasiet i højere grad blev set som en virksomhed, dels at rektorerne agerede som moderne strategiske ledere i forhold til markedet.

Når vi analyserede skolernes *kultur*, viste det